

Dalia Senvaitytė – Vytauto Didžiojo universiteto Kultūrų studijų ir etnologijos katedros docentė, daktarė.

Moksliniai interesai: kultūrinė antropologija, kultūrinė psichologija, lietuvių etninė kultūra.

Adresas: Kristijono Donelaičio g. 52–208, LT-44244 Kaunas.
El. paštas: d.senvaityte@hmf.vdu.lt.

Dalia Senvaitytė – Assoc. prof. dr. at the Department of Cultural Studies and Ethnology, Vytautas Magnus University.

Research interests: cultural anthropology, cultural psychology, Lithuanian ethnic culture.

Address: Kristijono Donelaičio g. 52–208, LT-44244 Kaunas.
E-mail: d.senvaityte@hmf.vdu.lt.

Dalia Senvaitytė

Vytauto Didžiojo universitetas

KALENDORINIŲ ŠVENČIŲ PRISTATYMAS LIETUVIŠKOJE PERIODINĖJE SPAUDOJE XIX A. – XX A. PRADŽIOJE

Anotacija

Darbo objektas – lietuvių kalendorinių švenčių pristatymas ankstyvojoje lietuvių periodikoje lietuvių kalba (laikraščiuose ir kalendoriuose). Darbo tikslas – atskleisti šio pristatymo ypatumus, konstruojamas kalendorinių švenčių sampratas. Uždaviniai: 1) išskirti XIX a. – XX a. pradžios periodikoje (laikraščiuose ir kalendoriuose) minimas šventes, 2) aptarti šių švenčių minėjimo kontekstą, 3) atskleisti, ar kinta (ir jei kinta, tai kaip) kalendorinių švenčių diskurso tvarka ir turinys nagrinėjamu laikotarpiu. Darbe taikyti tyrimo metodai: kokybinė periodinės žiniasklaidos turinio analizė, sisteminimas, interpretavimas. PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: kalendorinės šventės; senoji lietuvių periodika, periodinė žiniasklaida; kalendoriai.

Abstract

The issue of the article is to analyze the presentation of Lithuanian calendar holidays in the earliest periodicals that are written in Lithuanian language (in newspapers and calendars). The aim of the study is to uncover the main features of this presentation and to find out the constructed concepts of mentioned calendar holidays. The main objectives are: 1) to distinguish holidays that are mentioned in the periodicals in the 19th century and in the beginning of the 20th century, 2) to discuss the context of this mentioning, 3) to reveal does and how the discourse of calendar holidays changes during the selected period. The methods of the study are: qualitative content analysis of media, systematization, and interpretation.

KEY WORDS: calendar holidays; ancient Lithuanian periodicals, periodical media; calendars.

I v a d a s

Modernus lietuvių etnis tapatumas formavosi aktualizuodamas specifinius lietuvių kultūros aspektus, tarp jų ir tradicinių kalendorinių švenčių šventimo ypatumus. Tam tikrą vaidmenį šiame procese atliko ir žiniasklaida, kuri vienaip ar kitaip kalbėdama apie kalendorines šventes ne tik rėmėsi visuomenėje esančiomis specifinėmis švenčių tradicijomis, tačiau, jas pristatydamą, vienaip ar kitaip transformavo.

Išanalizavus kalendorinių švenčių diskursą tarpukario Lietuvos žiniasklaidoje¹, autorei parūpo išsiaiškinti, kaip kalendorinės šventės buvo (jeigu buvo) vaizduojamos periodinėje žiniasklaidoje iki 1918 m. Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo. Šio straipsnio objektas – kalendorinių švenčių pristatymas ankstyvojoje lietuvių periodikoje lietuvių kalba (laikraščiuose ir kalendoriuose). Tyrimų tikslas – išsiaiškinti, kaip ir kokia informacija apie kalendorines šventes šioje periodikoje buvo pateikiama. Siekiama atskleisti šio pristatymo ypatumus, to meto periodinėje žiniasklaidoje konstruojamas lietuvių kalendorinių švenčių sampratas. Tikslui pasiekti išsikelti uždaviniai: 1) išskirti XIX a. – XX a. pradžios lietuvių periodikoje minimas kalendorines šventes, 2) aptarti šių švenčių minėjimo kontekstą, 3) išsiaiškinti, ar (ir kaip) kinta kalendorinių švenčių diskurso tvarka ir turinys nagrinėjamu laikotarpiu. Šiame laikotarpyje iš karto išskirti du pagrindiniai etapai, susiję su objektyviomis istorinėmis to meto ypatybėmis: 1) pirmųjų periodinių lietuviškų leidinių atsiradimo ir plitimo carinės Rusijos valdomoje Lietuvoje ir lietuviškos spaudos draudimo laikotarpis (iki 1904 m.), 2) lietuvių periodikos laikotarpis po lietuviškos spaudos draudimo panaikinimo iki Lietuvos nepriklausomybės atgavimo (1904–1918 m.). Šie du periodai, jų metu leisti leidiniai bei jų metu leistuose periodiniuose leidiniuose randamas švenčių pristatymas straipsnyje aptariama atskirai.

Periodinis leidinys straipsnyje suprantamas kaip reguliariai tam tikrą laiką tarpą tuo pačiu pavadinimu leidžiamas leidinys. Periodiniams spaudos leidiniams pasirinkti darbe taikyta tikslinė atranka. Pirmam minėtam etapui analizuoti peržiūrėti pirmieji lietuviški leidiniai (skirti ne tik Ma-

¹ Atitinkamų tyrimų tema parengtas straipsnis 2012 m. gruodį įteiktas „Soter“ leidiniui.

žajai, bet ir Didžiai Lietuvai), kurių atsiradimas susijęs su lietuvių nacionaliniu judėjimu – mėnesiniai periodiniai leidiniai „Aušra“ (redaguotas J. Basanavičiaus ir leistas 1883–1886 m. iš pradžių Ragainėje, vėliau Tilžėje) ir „Varpas“ (redaguotas V. Kudirkos ir leistas Ragainėje bei Tilžėje 1889–1904 m.), taip pat kaimui skirtas šio leidinio priedas „Ūkininkas“ (leistas 1890–1905 m.). Antram minėtam laikotarpiui nagrinėti pasitelkti laikraščiai lietuvių kalba, leisti Vilniuje – „Vilniaus žinios“² ir vėliau vietoje jų pradėtas publikuoti laikraštis „Lietuvos žinios“ (leistas 1909–1915 m.)³, taip pat tautinės krypties laikraštis „Viltis“ (leistas 1907–1915 m.)⁴ bei populiariausias to meto savaitraštis – krikščionių demokratų laikraštis „Šalutinis“ (leistas 1906–1915 m.). Peržiūrėti visi šių laikraščių numeriai.

Kadangi šių periodinių leidinių tiražai buvo nedideli, ne mažiau svarbūs to meto leidiniai, rodę aktualių kalendorinių švenčių tinklę ir drauge toliau formavę viešąją visuomenės nuomonę, susijusią su kalendorinėmis šventėmis, buvo specifiniai periodiniai leidiniai – kalendoriai, kurie padėjo žmogui matyti būsimus darbų ir švenčių laikus. Dėl to darbo tikslui pasiekti buvo išanalizuoti ir XIX a. – XX a. pradžioje leisti kalendoriai lietuvių kalba.

Analizuojant periodikos duomenis taikyti šie metodai: turinio analizė, sisteminimas, interpretavimas. Nagrinėjamo meto periodika aptarta ne viename darbe⁵, tačiau atitinkamu aspektu (kiek autorei žinoma) – tai yra kalendorinių švenčių pristatymo aspektu – XIX a. – XX a. pradžios lietuvių periodika iki šiol nebuvo nagrinėta⁶, todėl darbas yra naujas ir aktu-

² Laikraštis leistas 1904–1909 m.; jo steigėjas buvo Petras Vileišis, o pradinį redakcijos branduolį, vėliau pakrikusį dėl politinių nesutarimų, sudarė dalis buvusio „Varpo“ leidėjų.

³ Tuo pačiu pavadinimu laikraštis buvo leidžiamas ir Kaune nepriklausomos Lietuvos metais (1922–1940 m.) kaip valstiečių liaudininkų sąjungos leidinys.

⁴ Laikraštį įsteigė Antanas Smetona ir Juozas Tumas-Vaižgantas.

⁵ Pvz., Urbonas V. *Lietuvių periodinė spauda. Raidos istorija ir dabartis*. Trakai–Vilnius: Voruta, 1995; Urbonas V. *Žurnalistikos enciklopedija*. Vilnius: Pradai, 1997 ir kt.

⁶ Panašią problematiką, tačiau tarpukariu ir susijusią su vienos konkrečios šventės šventimu, nagrinėjo E. Aleknaitė straipsnyje „Užgavėnių gaivinimas ir įpaveldinimas tarpukariu Lietuvoje: įpaveldinimo atgarsiai periodinėje spaudoje“ (*Tradicija ir dabartis*, 2011, nr. 6, 25–35). Nagrinėjamo laikotarpio Devintinių procesijų atspindžius Vilniuje skirtingomis kalbomis leistuose leidiniuose nagrinėjo L. Gričiūtė – „Vilniaus Dievo Kūno procesijos XX a. pradžioje“ (*Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 28. Vilnius, 2006), senuosius lietuviškus kalendorius ir juose pateikiamą informaciją – J. Žąsinaitė-Gedminienė straipsnyje „XVIII amžiaus antrosios pusės Lietuvos Didžiosios Kunigaikšt-

alus, padėsiantis geriau įsivaizduoti bendrą lietuvių kalendorinių švenčių diskursą viešoje erdvėje, suvokti šio diskurso kaitą.

Lietuviška periodika ir kalendorinių švenčių pristatymas XIX a. – 1904 m.

Pirmieji periodiniai leidiniai lietuvių kalba pasirodė tik XIX a. 3-iojo dešimtmečio pradžioje Mažojoje Lietuvoje, tuometinės Prūsijos teritorijoje. Pirmuoju periodiniu lietuvišku leidiniu sąlygiškai laikomas tik pagal aprašus žinomas spaudinys „Nusidavimai Dievo karalystėje“ (leistas Tilžėje 1823–1825 m.) ir jo tęsinys – 1832–1921 m. Karaliaučiuje leistas J. F. Kelkio redaguotas žurnalas „*Nusidawimai apie ewangelios prasiplatiniimą tarp žydų ir pagonų*“⁷. Pirmuoju lietuvišku laikraščiu tyrinėtojai neretai linkę laikyti 1849 m. Klaipėdoje išleistą leidinį „*Lietuwininkų Prietelis*“, redaguotą kunigo R. A. Cippelio⁸. Tais pačiais metais Frydrichas Kuršaitis pradėjo leisti provokišką laikraštį „Keleivis“⁹, ėjusį iki 1880 m. Mažojoje Lietuvoje tuo metu buvo leidžiama ir daugiau įvairios pakraipos periodinių leidinių¹⁰. Pačioje Lietuvos teritorijoje iki 1863 m. sukilimo ir 1864 m. lietuviškos spaudos draudimo periodinių laikraščių leidžiama nebuvo.

Naujas lietuvių periodinės spaudos istorijos etapas prasidėjo su lietuvių nacionaliniu judėjimu ir mėnesiniu leidiniu „Aušra“ („*Auszra*“), pradėtu leisti 1883 m. Tai buvo pirmasis lietuviškas periodinis leidinys lotynišku raidynu, skirtas Didžiosios Lietuvos skaitytojams. Jis buvo nelegaliai gabenamas per sieną į Lietuvą bei tuos Rusijos imperijos miestus ir kaimyninės Latvijos vietas, kur gyveno nemažai lietuvių¹¹. Žurnalo idėjinis turinys akivaizdus, aiškiai nusakytas antraštiniame puslapyje: „leidžiamas Lietuvos mylėtojų“: Jame skatintas lietuvių didžiavimasis savo lietuviškumu, kalbėta apie aktualius praeities, tuo metu turimus bei galimus turėti ateityje lietuviams vertingus dalykus. Nors leidinyje daug ir įvairiapusiškai kalbama apie lietuvių kultūrą, peržiūrėjus visus leidinio numerius matyti, kad jame apie lietuvių kalendorines šventes visai nerašyta.

tystės universalieji laikmačiai: Vilniaus ir Gardino kalendoriai“ (*Literatūra*, 2010, nr. 1, 7–19).

⁷ *Žurnalistikos enciklopedija*, 274.

⁸ Urbonas, 1995, 19.

⁹ Urbonas, 1995, 20.

¹⁰ Urbonas, 1995, 20.

¹¹ Urbonas, 1995, 21.

Šiek tiek vėliau 1889 m. Tilžėje ir Ragainėje lietuvių kalba pradėtas leisti žurnalas „Varpas“, ėjęs iki 1905 m., bei „varpininkų“ 1890–1905 m. leistas kaimui skirtas mėnesinis žurnalas „Ūkininkas“¹². Šiuose abiejuose leidiniuose lietuvių kalendorinėms šventėms bei jų papročiams dėmesio skiriama taip pat labai mažai. Tiesa, „Varpe“ nuo pat leidinio leidimo pradžios įvedama tradicija (kuri sulaužoma tik su retomis išimtimis) gruodžio mėnesiais apžvelgti praėjusių metų aktualijas¹³, o sausio mėnesiais aptarti naujų prasidedančių metų aktualijas¹⁴. Taip kuriama naujai besiformuojančios lietuviškos periodikos diskurso tradicija, kurios atskaitos tašku tampa sausio 1 d. Nepaisant to, šiuose leidiniuose apie pačios Naujųjų metų dienos paminėjimą nieko nekalbama. Išimtį, kalbant apie Naujuosius metus, sudaro tik 1893 m. „Varpo“ straipsnis „Kaip visoki sutvėrimai sutinka Naujus metus“¹⁵. Jame teigiama, kad „Ant žemės sakoma: pasibaigė Senas, o užstojo Naujas metas“, drauge ironiškai atsiliepiama apie to meto žmones, kurie pabrėžtinai linksmai stengiasi tą dieną švęsti, kelia Naujųjų metų krikštynas – „Silvestrinus balius“, kurių metu „linksminasi, šoka iki pasutimo, atkartoja vienas kitam stereotipišką „laimingų metų“; rodosi tikėdami „metus“ priversią būti laimingais“. Tai liudija, kad Naujųjų metų šventimas tuo metu Lietuvoje buvo paplitęs.

Atitinkamai, kaip ir „Varpe“, Naujieji metai, kaip naujo etapo atskaitos pradžia, pateikiami ir „Ūkininke“ („*Ukinjkas*“). Sausio mėnesių numeriuose čia publikuojami ateinančių metų aktualijas aptariantys straipsniai¹⁶, o gruodžio mėnesių numeriuose atitinkamai kalbama apie bepraeinančių metų aktualijas¹⁷. Kai kuriuose „Ūkininko“ laikraščio numeriuose publikuojami ir eilėraščiai Naujųjų metų tema¹⁸.

Be Naujųjų metų dienos išskyrimo iš kitų metų dienų, apie kitas ypatingas metines dienas to meto laikraščiuose daugiau nekalbama. Išimtis –

¹² Urbonas, 1995, 24–25.

¹³ „Skaitytojams“ – „Varpas“, 1889 gruodis, nr. 12, „Pabaigoje metų“ – „Varpas“, 1890 gruodis, nr. 12, „Baigiantis seniems metams“ – „Varpas“, 1895 gruodis, nr. 12 ir kt.

¹⁴ Pvz., „Ant naujų metų“ – „Varpas“ 1890 sausis, nr. 1, „Nauji Metai“ – „Varpas“, 1894 sausis, nr. 1, „Naujiems metams“ – „Varpas“, 1895 sausis, nr. 1 ir kt.

¹⁵ „Varpas“, 1893, nr. 1.

¹⁶ Pvz., „Sveiki sulaukę naujų metų“, 1895, „Ant naujų metų“, 1896, „Ką laimėjom per pereitus 1898 m.“, 1899 ir kt.

¹⁷ Pvz., „Baigiantis seniesiems metams“, 1895, „Baigiantiems metams“, 1896. „Ką laimėjom per 1897 metus, 1897 ir kt.

¹⁸ „Ūkininkas“, 1900 sausis, 1903 sausis ir kt.

„Varpo“ 1889 m. nr. 6, kuriame aptariama diena prieš šventą Joną. Rašoma, kad kitur beveik išnykęs senoviškas būdas (žinotas dar ir latvių bei gudų) tebėra palikęs Panevėžio pavieta. Vadinamas jis *kupoliavimu*, *kupolijimu*, o gudiškai – *kupala*. Nurodoma, kad tą dieną didelis būrys žmonių susirenka ant Bankiškės kalno Saločių parapijoje, ten šoka, groja, dainuoja, per naktį laužus kūrena¹⁹.

Šiek tiek daugiau tikslinės informacijos apie to meto kalendorinių dienų tinklėlį galime sužinoti iš kalendorių. Pirmiesiems lietuvių kalba leistiems kalendoriams, be abejo, didelę įtaką darė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XV–XVIII a. leistų kalendorių lotynų kalba ir XVIII a. lenkų kalba leistų kalendorių tradicijos²⁰. Sekant jomis, pirmuosiuose lietuviškuose kalendoriuose buvo sužymėti ne tik metų mėnesiai ir dienos, pažymėtos reikšmingesnės krikščioniškos šventės, tačiau skelbti ir Mėnulio ar Saulės užtemimai, informacija apie pasaulio įvykius, krašto naujienas, įvairias mokslo sritis, pateikiami Zodiako ženklai ir t. t. Tiesa, senuosiuose lietuviškuose kalendoriuose švenčių datos, reikšmingesnės šventinės dienos (skirtingai nei ankstesniuose lenkiškuose kalendoriuose) pateikiamos tiek pagal senąją (Julijaus), tiek pagal naująją (Grigaliaus) kalendorius – pagal senąsias ir naująsias *gadynes*. Kalendoriuose dažniausiai išvardijamos ir savaitės dienos – pavyzdžiui, *Nedielos* diena, *Panedielia*, *Utaninka*, *Seredos*, *Kietwerga*, *Petniczses*, *Subatos*, joms priskirtos tam tikros maldos²¹.

Pirmas žinomas lietuviškas kalendorius lietuvių kalba – Lauryno Ivinskio Rietave parengtas ir Vilniuje J. Zavadskio spaustuvėje išleistas kalendorius „*Metu skajtlius ukiniszkas ant metu Wieszpaties 1846*“: L. Ivinskis kalendorius rengė daugiau kaip 20 metų. Tiesa, jų pavadinimai šiek tiek įvairavo. 1847 m. L. Ivinskio kalendorius jau vadinosi „*Kalendorius, arba Metų skaitlius ūkiškas*“²², o 1848–1864 m. kalendorius leistas pavadinimu „*Kalendorius arba metskajtlius ukiszkas*“²³. Kalendariumas – mėnesių, savaitių, dienų lentelės kalendoriuje buvo pateiktos trimis kalbomis – lietuviškai, lotyniškai, lenkiškai. Kiekvienam mėnesiui tradiciškai buvo ski-

¹⁹ „Varpas“, 1889, nr. 6. Dabar ši leidinyje minima vietovė priklauso Pasvalio rajonui.

²⁰ XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kalendorius nagrinėjo J. Žąsinaitė-Gedminienė (XVIII amžiaus antrosios pusės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės universalieji laikmačiai: Vilniaus ir Gardino kalendoriai. *Literatūra*, 2010, nr. 1, 7–19).

²¹ *Kalendorius arba metskajtlius ukiszkas nuog uzgimima wiespaties*, 1877.

²² Urbonas, 1995, 15.

²³ Urbonas, 1995, 15.

riamas atskiras puslapis. L. Ivinskio kalendoriuose (kaip ir ankstesniuose nelietuviškuose kalendoriuose) buvo pateikiami ne tik kalendariumi, bet ir įvairūs priedai, kuriuose publikuotos liaudies medicinos žinios, saulės tekėjimo ir leidimosi laikas, aptariami metų laikai, paspėliojama apie būsimą derlių. Ilgainiui į šiuos kalendorius pradėti dėti ir literatūros kūrinių, smulkioji tautosaka, publikacijos žemės ūkio, medicinos, veterinarijos, istorijos ir kt. temomis, nurodomi Lietuvos vietovėse vyksiantys atleidimai, mugės.

Savo papildomos dalies išsamumu išsiskyrė įvairuojančiais pavadinimais pasirodantys „Lietuvos ūkininkų kalendoriai“ (leisti J. Zavadskio spaustuvėje Vilniuje 1891–1894 m.), kuriuose buvo pateikiama nemažai ūkininkams naudingos praktinės informacijos, nurodomi būsimi metiniai turgūs (*metturgei*) ir kermošiai (*jormarkai*), publikuojami grožiniai ir politiniai teksteliai. 1892 metams skirtame „Lietuvos ūkininkų kalendoriuje“, be paties kalendoriaus ir kilnojamų švenčių nurodymo, publikuojamas ir eilėraštis „Nauji metai“²⁴.

Tuo pat metu Mažojoje Lietuvoje, Tilžėje, buvo leidžiami įvairūs kalendoriai, vadinti *kalendromis* ir skirti vietiniams lietuviams. Nuo 1879 m. Tilžėje buvo spausdinamas ir Didžiąjai Lietuvai skirtas „Lietuviškas kalendorius“²⁵.

Pradėjus leisti laikraščius lietuvių kalba, kalendoriai nenustojo populiarumo. Nuo 1883 m. ėjo „Lietuviškas „Aušros“ kalendorius“, juos leido ir kiti periodiniai leidiniai. Spaudos draudimo laikotarpiu išėjo per 60 pavadinimų kalendorių²⁶.

Kadangi lietuviška rašyba dar nebuvo galutinai nusistovėjusi, vieno ir to paties šventės pavadinimo užrašymas kalendoriuose šiek tiek įvairuoja. Kalendoriuose aiškiai matyti, kad svarbiausią vaidmenį metų cikle turėjo katalikiškos šventės, kurios formavo tuometinį laiko skaičiavimą.

Kaip pačios svarbiausios metinės šventės kalendoriuose išskiriamos Velykos ir su jomis susijusios kilnojamosios šventės – Užgavėnės, susijusios su Gavėnios pradžia, Šeštinės (dažniausiai vadintos Kryžiaus dienomis), Sekminės, Devintinės (dažniausiai vadintos Dievo Kūno diena arba Vaini-

²⁴ „Lietuvos ūkininkų kalendorius 1892 metams“; išleistas J. Zavadskio 1891 m. Vilniuje.

²⁵ Urbonas, 1995, 16.

²⁶ Kalendoriai. *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Prieiga internetu: <http://www.lle.lt/FMPPro?-db=lle2004.fp5&-format=detail.htm&-lay=straipsnis&-op=eq&Antraste=Kalendoriai&-find=> (žiūrėta 2012-06-01).

kais). Pavyzdžiui, 1855 m. kalendoriuje „*Kalendorius arba metskjtlus ukiszkasis nuog uzgimima wiespaties*“ minimos šios keliamosios šventės: Senovės Užgavėnių sekmadienis (*Nediela Senowes Uzgawiejima*), Pelenų diena (*Pelenum diena*), Velykos (*Welikas*), Kryžiaus dienos (*Krizaunas dienas*), Sekminės, Vainikai (*Wajnikaj*). 1863 m. „*Mazas senas Auksa altorius*“²⁷ nurodo šias svarbiausias kilnojamąsias šventes: Pelenų dieną (*Papielczius*), Velykas (*Welikos*), Sekmines ir Dievo Kūno dieną (*Diewa Kuna*). „*Kalendorius arba metskjtlus ukiszkasis nuog uzgimima wiespaties 1877*“²⁸ išryškina šias išskirtines metines dienas: Didysis Penktadienis, Velykų sekmadienis ir pirmadienis, Dangun žengimo diena, taip pat išskiriama svarbi nekilnojama metinė krikščionių šventė – Kalėdos.

„*Lietuwiszkas Auszros kalendorius ant metu 1885*“²⁹ nurodo šias kilnojamąsias (*keltines*) šventes: *Papielczius* (Pelenų diena), *Pusiaugavis*, *Verbos*, *Velikos*, *Pravadai*, *Bloveszczius*, *Krizaunos dienos*, *Szesztines* (Dangun zeng. *Vieszpaties*), *Sekmines*, *Dievo kunas*, *Pirmi rarotai*, *pirmi adventai*. Šiame kalendoriuje atskirai nurodomos ir kitos didžiosios metinės šventės: Naujieji metai, Trys karaliai, *Gramniczios*, *įredibos arba pasiszventinimas panos szv.* (*vakariksztei vilija*), *Kazimieras*, Lietuvos patronas, *Blowieszczius* (*del pravadu arba verbu ir didžiosios nedeles keliamas į panedelį po pravadu*), *Petras ir Povilas* (su *vilija*), *Nekaltas prasidėjimas szv.* P. Marijos (su *vilija*), *Kalėdos – 1) uzgim. Wieszpaties* (su *vilija*) ir 2) *Steponas muczeninkas*, *Rozancava* (atleidai *rozancziaus*). 1895 m. Vilniuje išleistas „*Tikras Tėvyniszkas Kalendorius pavestas Auksztaicziams ir Žemaičziams Lietuvos Ukininkams 1896*“ pateikia šias svarbiausias metines šventes (kilnojamas ir nekilnojamas): Nauji metai, Trys Karaliai, *Grabnyczios*, Pelenų diena, *Verbų nedėlia*, Velykos, *Atvelykis*, Dangun Užžengimo, *Sekminės*, *Traicės szv.*, *Devintinės*, *Petro ir Povilo*, *Užgimimo P. M.*, *Užg. Jez. Kr. Kal.*

„*Tikrasis Lietuvos ukininkų kalendorius metams 1904 turintiems 366 dienas*“³⁰ nurodo šiuos išskirtinius metinius periodus: *kvartaliniai* pasninkai (pirmieji (pagal naująjį kalendorių) – kovo 24, 26, 27 d., antrieji – biržos 25, 27 ir 28 d., tretieji – rugsėjo 21, 23, 24 d., ketvirtieji – gruodžio 21, 23, 24 d.

²⁷ Išleistas Vilniuje, J. Zavadskio spaustuvėje.

²⁸ Parengtas L. Ivinskio ir išleistas Tilžėje 1876 m.

²⁹ „*Lietuwiszkas Auszros kalendorius ant metu 1885*“, išleistas Lietuvos mylėtojų Bitėnuose. *Kasztu M. Jankaus ir J. Mikszo*.

³⁰ Išleistas Vilniuje, J. Zavadskio spaustuvėje 1903 m.

Lietuviška periodika ir kalendorinių švenčių pristatymas 1905–1918 m.

1904 m. gegužę panaikinus lietuviškos spaudos draudimą, tų pačių metų gruodžio mėnesį Vilniuje pradėtas leisti pirmasis lietuvių dienraštis „Vilniaus žinios“³¹. 1905 m. jo tiražas siekė 6000 egz.³² Leidinys šiuo pavadinimu ėjo iki 1909 m., kada jį pakeitė laikraštis pavadinimu „Lietuvos žinios“ (leistas 1909–1915 m.).

Šiuose laikraščiuose (visų pirma „Vilniaus žiniuose“), kaip ir laikraščiuose iki spaudos draudimo panaikinimo, kalendorinėms šventėms dėmesio skiriama labai mažai. Tiesa, „Vilniaus žiniuose“ pirmo puslapio paantraštėje kai kada (bet toli gražu ne kiekviename leidinio numeryje) spausdintos svarbesnės šventųjų dienos: pateikiami jų sąrašai. Kai kada šiame laikraštyje publikuojama informacija apie būsimas pamaldas Vilniaus bažnyčiose, susijusias su viena ar kita krikščioniška švente ar šventine diena. Pvz., nurodoma, kad „Kalėdų pirmąją dieną Šv. Mikalojaus bažnyčioje dievamaldystė, vadinama Bernelių mišiomis, prasideda ryto 6 val. išmušus; mišioms pasibaigus bus atlaikyta tuojau antros ir trečios mišios“³³. 1904 m. „Vilniaus žiniuose“³⁴ publikuojamas straipsnelis „Sveiki sulaukė Kalėdų šventų“, kuriame kalbama apie tai, kad nors visi Kalėdų itin laukia, susitinka su artimaisiais, dabar dauguma jaudinasi dėl tų, kurie negalės aplankyti savo artimųjų, nes išvykę į karą. Atitinkamai 1905 m. sausio mėnesio straipsnelyje „Sveiki sulaukė Naujų Metų“ kalbama apie Naujųjų metų suteikiamas viltis, linkima būsimiems metams mokslo, žinios, šviesos ir pan., publikuojamas Naujųjų metų progai skirtas eilėraštis³⁵. 1906 m. Kalėdų išvakarių numeryje paantraštėje publikuojamas šventinis sveikinimas: „Kalėdų šventėms ateinant siunčiame mūsų gerbiamiems skaitytojams širdingus linksmo švenčių praleidimo linkėjimus“³⁶.

„Vilniaus žiniuose“ galima rasti ir šiek tiek tokios informacijos apie to meto gavėnios laikotarpio ir Velykų šventės ypatumus. 1905 m. publikuojamas straipsnis apie gavėnią, kuriame aptariamos aktualios problemos:

³¹ *Žurnalistikos enciklopedija*, 274. Leidinį pradėjo leisti Petras Vileišis, įsteigęs savo spaustuotę.

³² Urbonas, 1995, 39.

³³ „Vilniaus žinios“, 1905, nr. 13.

³⁴ „Vilniaus žinios“, 1904, nr. 17.

³⁵ „Vilniaus žinios“, 1905, nr. 1.

³⁶ „Vilniaus žinios“, 1906 gruodžio 23, nr. 287.

nurodoma, kad žmonėms trūksta įsigyti atitinkamų pasninko valgių, tinkami pabrango ir t. t., keliami idėja, kad gal to pasninko (tokio populiaraus ir griežto) nėra būtina taip jau ir laikytis³⁷. Laikraštyje publikuojamas ir straipsnelis apie Užgavėnes, kuriame nerimaujama, jog ši „riebioji šventė“ nėra smagi, nes daug kas kare³⁸. Nelinksmų karo nuotaikų fone 1906 m. minimos ir Velykos. Straipsnelyje „Gavėniai pasibaigus“ kalbama, kad Velykas nelabai linksma švęsti, nes laikai negeri, daug žmonių žuvo kare, daug esti kalėjimuose³⁹. Drauge šiame laikraščio numeryje publikuojamas grožinis Kazio Lekecko (pasirašiusio Baltrumi Dagiliu) tekstas „Kalinio Velykų naktis“⁴⁰.

Be fragmentiško tradicinių švenčių paminėjimo, „Vilniaus žiniose“ keliamas klausimas apie tautiškos Lietuvių šventės organizavimą Vilniuje. Kalbama, kad „Lietuva skaitosi „dainų šalis“, o tų dainų nepamiršti padėtų tautiškų dainų šventė“. Reiškiamą nuomonė, kad patogiausia tokią šventę būtų organizuoti Vilniuje, vasarą per Žolines (gegužės 21 d.) ir ši šventė galėtų tęstis nors ir per visą atleidų laiką (tai yra 5–7 dienas)⁴¹.

Iš dalies su kalendorinių švenčių tema siejasi kai kuriuose „Vilniaus žinių“ numeriuose apžvelgiami išleisti nauji lietuviški kalendoriai. Juos analizuoja slapyvardžiu prisistatantis Jonas Jablonskis. Pavyzdžiui, 1904 m. J. Jablonskis, pasivadinęs Rygiškių Jonu, aprašo Vilniuje išleistus „1905 Lietuvišką kalendorių“ ir „Tikrąjį Lietuvos ūkininkų kalendorių ant metų 1905“⁴², nurodo, kad abu šie sieniniai kalendorėliai lietuvių literatūroje yra naujiena, juose pažymėta senojo ir naujojo stiliaus dienos, šventųjų vardai, saulės tekėjimas ir leidimasis. Autorius pabrėžia, kad apie šių kalendorių turinį sunku ką ir pasakyti, taip jo yra maža, nepaisant to, išsamesniu savo turiniu apžvalgoje laikomas ūkiškasis kalendorius. Apskritai straipsnelyje pateikiama kalendorių pavadinimų, turinio, pateikiamos informacijos kritika. Pasivadinęs „Seniu“⁴³ bei „Peštuku“⁴⁴, autorius kalendorius pristato bei analizuoja ir kitų metų laikraščių numeriuose. Rašo, kad kalendoriai

³⁷ „Vilniaus žinios“, 1905, nr. 51 (vasario 25 (kovo 10)).

³⁸ „Vilniaus žinios“, 1905 kovo 2 (15).

³⁹ „Vilniaus žinios“, 1906 balandžio 2 (15).

⁴⁰ „Vilniaus žinios“, 1906 balandžio 2 (15).

⁴¹ „Vilniaus žinios“, 1906, nr. 18.

⁴² „Mūsų kalendoriai“, 1905 – „Vilniaus žinios“, 1904, nr. 14.

⁴³ „Vilniaus žinios“, 1904, nr. 17.

⁴⁴ „Vilniaus žinios“, 1905, nr. 9 ir kt.

Lietuvos gyvenimui yra darę daug įtakos, juose lietuvis rasdavo nemaža visokių žinelių, pasiskaitymų ir pan. Laikraščių būdavo sunku gauti, o kalendorius prieš Naujuosius metus vis būdavo vienaip ar kitaip parašomas. Autorius teigia, kad kalendorių vaidmuo ir toliau išlieka svarbus, nes raštija dar nėra pakankamai sustiprėjusi, todėl žmonės žiūri į savo „dvasios vadovėlius“ – kalendorius. J. Jablonskis mano, kad dėl šios priežasties reikia spaudoje apie šiuos kalendorius daug kalbėti ir šviesti žmones. Daug dėmesio skiriama ir kalendoriuose pasitaikančioms kalbos klaidelėms analizuoti, taip pat kritikuojamas kalendorių medžiagos turinys.

„Vilniaus žinias“ pakeitusiose „Lietuvos žiniose“ dėmesio kalendorinėms šventėms skiriama šiek tiek daugiau. „Lietuvos žinių“ paantraštėse Kalėdų ir Naujųjų metų proga pasirodo sveikinimai skaitytojams⁴⁵. Laikraštyje metų pradžioje ir pabaigoje (kaip kad ir XIX a. „Varpe“) dažniausiai publikuojami apžvalginiai metiniai straipsniai⁴⁶. Pavyzdžiui, 1911 m. straipsnyje, pavadintame „Sveiki, sulaukė Kalėdų!“; analizuojamos to meto politikos aktualijos, bendra situacija Lietuvoje. Nepaisant ne kokios to meto situacijos, straipsnis baigiamas linkėjimais, siūlymu prisiminti „sau kiekvienas savo kūdikystės dienas, kuomet tėvų trobelėje visi susirinkę apie kūčios stalą, klausydavomės senolių pasakojimų apie senovę ir apie platų pasaulį...“⁴⁷

Kai kurių švenčių proga laikraštyje publikuojami grožiniai kūriniai. Pavyzdžiui, Kūčias 1912 m. primena „Lietuvos žiniose“ publikuojamas grožinis Julijono Lindės, pasirašiusio Dobilo slapyvardžiu, tekstelis⁴⁸, Velykas – kareivio laiškas „Velykos apkasuose“⁴⁹. 1911 m. „Lietuvos žiniose“ galima rasti informacijos ir apie Sekmines. Rašoma, kad, kaip ir kasmet, Sekminės Vilniuje pasižymi tuo, jog gatvėse visur galima susidurti su atkeliavusiais sodiečiais maldininkais⁵⁰. Nurodoma, kad iškilmingos procesijos su giesmėmis, margomis vėliavomis kaskart vis dažniau plevėsuoja,

⁴⁵ Pvz., „Sveikas, skaitytojau, susilaukęs Naujų Metų“ – „Lietuvos žinios“; 1910 gruodžio 31; „Sveiki, susilaukė Kalėdų!“ – „Lietuvos žinios“; 1911 gruodžio 24; „Sveiki sulaukė Naujųjų Metų“ – „Lietuvos žinios“; 1911 gruodžio 24 ir kt.

⁴⁶ „Naujiems Metams“ – „Lietuvos žinios“; 1910 gruodžio 31; „Ties Naujų Metų slenkščiu“ – „Lietuvos žinios“; 1912 gruodžio 30; „Nauji Metai“ – „Lietuvos žinios“; 1914 sausio 1; „Metus baigdami“ – „Lietuvos žinios“; 1914 gruodžio 31 ir kt.

⁴⁷ „Lietuvos žinios“; 1911 gruodžio 24 (sausio 6), nr. 150.

⁴⁸ „Lietuvos žinios“; gruodžio 30.

⁴⁹ „Lietuvos žinios“; 1914 balandžio 1.

⁵⁰ „Lietuvos žinios“; 1911 gegužės 26 (birželio 8), nr. 60.

kai kur gal susitarusios kelios parapijos traukia į miestą didžiausiu būriu. Rašoma, kad kiekvienas nešasi rankoje arba turi prie krūtinės prisisegęs beržo šakelę.

Vienos ar kitos problemos ar įvykio pristatymo kontekste „Lietuvos žiniose“ ne kartą užsimenama apie skirtingose Lietuvos vietose vykusius atlaidus. Bene dažniausiai vieni ar kiti atlaidai buvo paminimi „Lietuvos žinių“ skiltyje, kurioje pristatomos žinios iš skirtingų Lietuvos vietovių. Leidinyje atkreipiamas dėmesys į tai, kad žmonės atlaidų metu linkę pernelyg prisigerti, kas baigiasi muštynėmis ar netgi nužudymais. Pavyzdžiui, kalbant apie birželio 25 d. atlaidus, vykusius Lukšiuose, teigiama, kad minios čia suplaukė iš visų kraštų, tačiau, užuot garbinę Dievą, gėrė neapsakomai, o kai kurie jauni vyrai susimušė, vienas jų net buvo užmuštas⁵¹. Tokia pati problema pristatoma ir kalbant apie Šakiuose vykusius šventojo Jurgio atlaidus. Rašoma, kad miestelyje pamaldoms pasibaigus „prasidėjo žmonių girtuokliavimas, visame miestelyje buvo baisus užimas, riksmas, pagalios peštynės ir pasipylė kraujas“⁵². Teigiama, kad prireikė net policijos pagalbos, keli vyrai buvo areštuoti.

Atskiro dėmesio „Lietuvos žiniose“ sulaukė Žemaičių Kalvarijos atlaidai⁵³, į kuriuos, rašoma, tradiciškai susirenka daugybė žmonių, kurie sunėša dideles aukas bažnyčiai. Laikraštyje atkreipiamas dėmesys į aktualią su šiais atlaidais susijusią problemą – Kalvarija, nepaisant didelių maldininkų sunėsamų aukų, maldininkus priima šykščiai ir šaltai. Žmonėms nėra kur ir ko pavalgyti, net vandens atsigerti, nueiti atlikti gamtinių reikalų, atsakingi asmenys tuo visai nepasirūpina. Straipsnyje „Kelionė. Iš žemaičių Kalvarijos Plungėn ir atgal“ probėgšmais užsimenama apie vienus didžiausių Plungės atlaidų – Šv. Jono atlaidus, nurodoma, kad plungiškiai, lyginant su Kalvarijos gyventojais, atrodo kur kas „poniščiau apsirėdę“⁵⁴.

Išsamiausias straipsnis, kuriame daugiausia dėmesio skiriama lietuvių kalendorinėms šventėms apibūdinti, publikuojamas 1914 m. Jame aptariamos įvairių to meto kalendorinių švenčių tradicijos, sulyginami miesto ir kaimo tradicijų ypatumai⁵⁵. Rašoma, kad mieste paplitę visokie „kultūriniai smagumai“ – teatrai, maskaradai, baletai, sezoniniai smagumai. Paste-

⁵¹ „Lietuvos žinios“, birželio 21 (liepos 4), 1911.

⁵² „Lietuvos žinios“, 1912 gegužės 1 (gegužės 14).

⁵³ „Žemaičių Kalvarija“ – „Lietuvos žinios“, 1909 birželio 24 (liepos 7).

⁵⁴ „Lietuvos žinios“, 1911 liepos 7 (20), nr. 77.

⁵⁵ „Užgavėnių žydai“ – „Lietuvos žinios“, 1914 vasario 18 (kovo 3).

bima, kad šių smagumų požiūriu kaimas visai neatsilieka nuo miesto. Čia per Velykas žmonės žaidžia kiaušiniais, stengiasi geriau pavalgyti, Šv. Jono naktį (paprotyš jau nyksta) degina ugnis, per Dievo Kūną vainikuoja duris, piemenys savo kaimenę, per Sekmines šeiminkės verda žinomus Žemaitijoje varškėtus *kleckus*, per Kalėdas – šiupinį ir t. t. Straipsnyje pažymima, kad svarbiausia kaimiečių linksmumo diena būna Užgavėnės. Tą dieną kaime ir blynai, ir supynės, ir „Užgavėnių žydai“. Autorius bando spėti ir Užgavėnių maskarado kilmę, bet prieina prie išvados, kad nors Žemaitijoje persirengėliai ir labai paplitę, jų kilmė tebelieka neaiški. Jaunimas, rašoma, „apsivelka kiek galint įvairiau: užsidėję bjaurias ličynas (maskas), ilgus botagus rankose laikydami, eina rėkdami ir botagais taukščiodami per kaimus. Kiti gi pasirodo ožiais, arkliais ir t. t.“. Tie „metiniai svečiai“, rašoma publikacijoje, be galo mylimi senovės žmonių: „Juos blynais šeria, degtine girdo.“ Pastebima, kad tai blogoji to papročio pusė. Drauge atkreipiamas dėmesys, kad ne tik jaunimas, bet ir ūkininkų žmonos, pasitaisiusios „ubagėmis“, „laumėmis“, eidavo pas kaimynus „lašinsko“ gerti.

Tautininkų krypties laikraštis „Viltis“ ypatingą dėmesį skyrė lietuvių tautinei kultūrai. Leidinyje aiški tendencija baigiant metus publikuoti apžvalginius metinius redakcijos atliktų darbų, praeinančių metų šalies aktualijas apibendrinančius straipsnius⁵⁶, o metus pradėdant – ateinančių metų gaires pristatančius straipsnius⁵⁷. „Viltyje“ (kaip ir „Lietuvos žiniose“) kalendorinėms šventėms priminti kai kada skiriami ir grožiniai kūriniai. Pavyzdžiui, 1915 m. Naujųjų metų proga spausdinamas A. Vabalkšnio eilėraštis „Naujiems metams“⁵⁸. Laikraštyje publikuojamas ir analitinis straipsnis „Kalėdų šventės kilmė“. Jame teigiama, kad pirmieji krikščionys gruodžio 25 dieną Kalėdų šventės neturėjo, šventė tik Kristaus prisikėlimą. Rašoma, kad Kalėdos, kaip Kristaus gimimo šventė, krikščioniškame pasaulyje pradėtos švęsti tik nuo IV a. Daroma prielaida, kad šventė galėjo pakeisti senąsias saturnalijas, o dar greičiau senojo saulės dievo Mitros šventę⁵⁹. Kitoms kalendorinėms šventėms laikraštyje dėmesio neskiriama. Išimtis – 1914 m. balandžio 6 d. sveikinimas „Sveiki sulaukę šventų Vely-

⁵⁶ „Viltis“, 1909 gruodžio 31, 1914 gruodžio 31 ir kt.

⁵⁷ „Viltis“, 1908 sausio 1, 1909 sausio 4, 1910 sausio 3 ir kt.

⁵⁸ „Viltis“, 1915 sausio 1.

⁵⁹ „Viltis“, 1913 gruodžio 25.

ku!“ ir leidiniui nebūdingas religinio pobūdžio straipsnis „Viešpats tikrai kėlės“, kuriame teigiama, kad Velykos yra didžiausia šventė⁶⁰.

Iš kitų to meto lietuviškų leidinių išsiskyrė Seinuose 1906–1915 m. leistas katalikiškos pakraipos savaitinis periodinis leidinys „Šaltinis“, orientuotas į Lietuvos kaimo žmones. 1907 m. jis tapo pagrindiniu lietuvių krikščionių demokratų leidiniu. Laikraštis išsiskyrė savo įvairiapusišku turiniu, iliustracijų gausa, kalbos taisyklingumu. Leidinyje išsamiai analizuojamos aktualios to meto problemos – didelė emigracija, žmonių tamsumas, girtuoklystė ir kt. Nepaisant to, leidinio turinys daugiausia labai pozityvus, ne tik atkreipiantis dėmesį į problemas, bet ir nurodantis šių konkrečių problemų (lietuvybės skatinimo, ūkinių, vaikų auklėjimo ir kitų) sprendimo būdus, įvairiapusiškai šviečiantis žmones, keliantis jų tautinę savimone.

Šiame laikraštyje, skirtingai nei kituose, skaitytojai visuomet sveikinami su šv. Velykomis⁶¹ ir šv. Kalėdomis⁶², o atitinkamoms dienoms priderinamos ir tinkamos iliustracijos.

Kadangi laikraštis leistas Seinuose, bet skirtas visai to meto Lietuvai, jo dienos pateikiamos tiek pagal naująjį kalendorių (Suvalkų gubernijai), tiek pagal senąjį kalendorių (likusiai Lietuvos daliai). Atitinkamai skirtingu laiku tas pačias didžiąsias metines katalikų šventes švenčiantys žmonės laikraštyje sveikinami skirtingu laiku⁶³.

Metams pasibaigus „Šaltinyje“, kaip ir kituose to meto laikraščiuose, publikuojami atitinkami apžvalginiai praeinančius metus, metų veiklą apibendrinantys straipsniai⁶⁴, o metų pradžioje – ateinančių metų veiklos gai-

⁶⁰ „Viltis“, 1914 balandžio 6.

⁶¹ Pavyzdžiui, „Sveiki sulaukė Šventųjų Velykų!“ – „Šaltinis“, 1906, nr. 2, 1908, nr. 15, 1909, nr. 13 ir kt.

⁶² Pavyzdžiui, „Sveiki sulaukė Šv. Kalėdų ir Naujųjų 1910 metų“ – „Šaltinis“, 1909, nr. 52; „Sveiki sulaukė Šv. Kalėdų! Sveiki sulaukė Naujų metų!“ – „Šaltinis“, 1910, nr. 52; „Sveiki sulaukė Šv. Kalėdų!“ – „Šaltinis“, 1912, nr. 51 ir kt.

⁶³ Pavyzdžiui, sveikinimas „Visus gerbiamuosius skaitytojus, apvaikščiojančius šv. Velykas pagal sen. kal., sveikiname su šv. Prisikėlimo šventėmis ir linkime kuo linksmiausio Aleliuja!“ – „Šaltinis“, 1910, nr. 16; sveikinimas skaitytojams su šv. Velykomis, švenčiantiems jas pagal naująjį kalendorių, linkima linksmų švenčių – „Šaltinis“, 1913, nr. 11; sveikinimas švenčiantiems šv. Velykas pagal senąjį kalendorių – „Šaltinis“, 1913, nr. 16 ir kt.

⁶⁴ Straipsnis „Pasibaigus darbo metams“ – „Šaltinis“, 1907, nr. 57 (jame, lyginant ūkininko ir laikraščio redakcijos darbus, analizuojamos aktualios žmonių švietimo, lietuvybės skatinimo idėjos); straipsnis „Metams pasibaigus“ – „Šaltinis“, 1908, nr. 52 ir kt.

res, perspektyvas pristatantys straipsniai⁶⁵. Kai kada publikuojami ir konkrečioms šventėms skirti grožiniai teksteliai, dažniausiai eilėraščiai⁶⁶.

Be Velykų, Kalėdų, „Šaltinyje“ nepamiršamos ir kitos katalikų šventės – Šeštinės, Sekminės, Žolinė ir pan., kurias primena atitinkamomis progomis laikraštyje publikuojamos pritaikytos krikščioniško turinio iliustracijos⁶⁷.

Savaistraštyje galima rasti ir tam tikros informacijos, susijusios su to meto lietuvių darbo papročiais, tačiau ji pateikiama šių papročių problemas analizuojančiame kontekste. Pavyzdžiui, straipsnyje „Mynė – ištvirkimo mokykla“⁶⁸ kalbama apie nešvankumus (pirmiausia – nešvankias kalbas), susijusius su linų mynimo tradicijomis. 1911 m. eseistiniame rašinėlyje analizuojama magaryčių, duodamų tarnams Kalėdoms besitariant, derinant jų darbą ateinantiems metams, tradicija ir su ja susijusios įvairios negerovės⁶⁹. 1913 m. straipsnyje „Pabaigtuvės“ kalbama apie rugiapjūtės pabaigtuves, kurios, rašoma, yra madoje. Nagrinėjamos gerosios ir blogosios šios tradicijos savybės (blogoji – besaikis gėrimas). Nurodoma, kad dar yra išlikę daug prietarų, kuriais senieji žmonės tikėjo. Tarp jų minima, kad egzistavo paprotys, dėl kurio buvo vengiama nukirsti ar sugriebti „boba“ – paskutinį pėdą. Kuri griebikių suriša paskutinį pėdą („boba“), tą pėdą paskui suriša šiaudų ryšiais ir gabena į kiemą dainuodami „tam tyčiai pritaikintas dainas“⁷⁰.

⁶⁵ Straipsnis „Sveiki sulaukę šventųjų Kalėdų ir Naujųjų metų!“ – „Šaltinis“, 1907, nr. 1; straipsnis „Mūsų darbas šiais metais“ – „Šaltinis“, 1908, nr. 1; straipsnis „Nauji metai – naujas gyvenimas“ – „Šaltinis“, 1910, nr. 1 ir kt.

⁶⁶ Pavyzdžiui, eilėraštis „Kalėdų linkėjimas“ – „Šaltinis“, 1910, nr. 50, Velykoms skirtas Lazdynų Pelėdos apsakymas „Prisikelk, žmogau“ – „Šaltinis“, 1911, nr. 14, J. Naruševičiaus eilėraštis „Dievas gimė“, Liudo Giros eilėraštis „Kalėdoms“ – „Šaltinis“, 1912, nr. 51 ir kt.

⁶⁷ „Šaltinio“ 1906 m. nr. 8 Šeštinių šventės proga pirmame puslapyje publikuojama iliustracija „Viešpats Jėzus žengia į dangų“, nr. 9 Sekminių šventės proga publikuojama iliustracija „Atsiuntimas Dvasios šventosios“, nr. 11 – iliustracija „Viešpats Jėzus laimina duoną“, nr. 15 – „Šv. Jonas Krikštytojas“, nr. 20 – „Ėmimas į dangų Švenčiausios Panelės“ ir kt. „Šaltinio“ 1908 m. nr. 2 – iliustracija „Šventos Dvasios atsiuntimas“, nr. 24 – iliustracija „Šv. Antanas išpažintojas“, nr. 26 – „Šv. Marija duoda škaplerį pal. Simonui Stokui“, nr. 29 – „Šv. Ona, Šv. Marijos Panos motina“, nr. 32 – „Šv. Panelės Marijos ėmimas į dangų“ ir kt.

⁶⁸ „Šaltinis“, 1910, nr. 8.

⁶⁹ „Šaltinis“, 1911, nr. 8.

⁷⁰ „Šaltinis“, 1913, nr. 31

Dažname „Šaltinio“ numeryje reklamuojami savaitraščio leidžiami „Žiurburio kalendoriai“, taip pat kiti Lietuvoje leidžiami kalendoriai. 1912 m. laikraštyje, kaip dovanos Kalėdų šventėms, pradedamos reklamuoti ir J. Zavadskio leidykloje išleistos lietuviškos knygos⁷¹.

Atgavus lietuviškos spaudos teisę toliau buvo tęsiama populiari kalendorių leidimo tradicija. Kalendorių pobūdis praktiškai nepakito. Greta kalendariumo, kur kiekvieno mėnesio dienų pristatymui buvo paskiriamas atskiras kalendoriaus puslapis, kalendoriuose buvo pateikiami įvairūs priedai – skelbta informacija apie Saulės ir Mėnulio užtemimus, prekymečius (*jormarkus*), *kvartalinius* pasninkus, publikuoti grožiniai tekstai, praktiniai patarimai, kaip geriau ūkininkauti ir t. t.⁷²

Pagrindinės to meto kalendoriuose išskiriamos šventės – be abejo, krikščioniškos šventės. Ypač akcentuojamos pagal Velykas kilnojamos šventės. Pavyzdžiui, „Aušros vartų kalendoriuje 1917 metams“⁷³ išskiriamos šios kilnojamosios katalikų šventės: Užgavėnių sekmadienis, Pelenų diena, Verbų diena, Velykos, Šeštinės, Sekminės, Šv. Trejybės, *Devyni-nės* (Dievo Kūno), advento pradžia. Kalendoriuje paryškintai (kaip išskirtinės metų dienos) pažymėtos ir šios šventės: Naujieji Metai, Trys Karaliai, Grabnyčios, Kazimiero diena, Apreiškimas Š. P. M., antra Velykų diena, antra Sekminių diena, Petro ir Povilo diena, *Dangun ėm. P. M.*, Užgimimas P. M., Nekalto P. M. pradėjimo, Kalėdos, antra Kalėdų diena (ši taip pat ir Stepono, pirmojo kankinio).

Išvados

1. Nagrinėta XIX a. – XX a. pradžios lietuvių periodinė žiniasklaida atskleidė, kad informacijos apie kalendorines šventes to meto periodiniuose leidiniuose mažai. Nors dėmesys lietuvių tautiškumo žaditimui, tautinei kultūrai to meto leidiniuose itin didelis, tačiau galima daryti išvadą, kad to meto spauda, būdama aktyvi tautinio lietuviško identiteto konstruo-

⁷¹ „Šaltinis“, 1912, nr. 50, nr. 52 ir kt.

⁷² „*Tikrasis Lietuvos ūkininkų kalendorius ant metu 1905*“ (išleistas Tilžėje), „Ūkininkų kalendorius 1910 metams“ („Žemdirbio išleidžiamasis“, Vilnius), „Ūkininkų kalendorius 1913 metams“ (Vilnius, K. Strazdo ir A. Vėgėlės spaustuvė, 1912) ir kt.

⁷³ „Aušros vartų kalendorius 1917 metams“. Išleistas Vilniuje, Martyno Katkaus spaustuvėje 1916 m.

ja, kalendorinių švenčių, kaip lietuviškos kultūros atributo, iki tarpukario praktiškai neeksplikavo.

2. Kalendorinių švenčių tinklę tuo metu, be abejo, geriausiai parodė specifiniai periodiniai leidiniai – kalendoriai. Juose pateikiamas švenčių tinklėlis atskleidė katalikišką tradiciją, ja buvo grindžiamas. Nors kalendorių atskaitos pradžia – sausio 1 d., tačiau matyti, kad iš metinių švenčių itin svarbiomis laikytos Velykos, taip pat su jomis susijusios kilnojamosios metinės šventės. Laikraščiuose svarbiausiu metiniu atskaitos tašku laikoma Naujųjų metų diena – sausio 1 d. Gana svarbią reikšmę laikraščiuose turi ir Kalėdos, kurios nagrinėto laikotarpio spaudoje gretinamos ir dažnai minimos drauge su Naujaisiais metais. Šios šventės dažniausiai tik paminimos apžvalginiuose metiniuose straipsniuose, analizuojančiuose aktualias meto problemas, skaitytojai kartais pasveikinami šių švenčių proga, retkarčiais šias šventes bei Velykas primena grožinio pobūdžio tekstelis.

3. Kalendorinių švenčių pristatymas visu nagrinėjamu laikotarpiu praktiškai nekinta. Be abejo, po lietuviškos spaudos draudimo panaikinimo padaugėjęs leidžiamų lietuviškų leidinių, Naujieji metai ir Kalėdos, kaip metiniai atskaitos taškai, laikraščiuose minimi daug dažniau. Laikotarpiu po lietuviškos spaudos laisvės atgavimo laikraščių ideologinis pobūdis taip pat šiek tiek išsiskiria. Nors visuose nagrinėtuose leidiniuose po 1904 m. lietuviškos spaudos atgavimo toliau aktualizuojamas lietuviškos tapatybės, savimonės klausimai, tačiau vieni leidiniai renkasi laisvamanišką poziciją, stengiasi neakcentuoti lietuvių katalikybės, kiti (visų pirma „Šaltinis“) – priešingai – akcentuoja lietuvių katalikiškumą, drauge nuolat primindami savo skaitytojams katalikiškas šventes, kaip svarbias lietuvių kultūrai ir lietuviškumui.

Tyrimą finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutarties nr. VAT-30/2012).

Šaltiniai

- „*Aušra*“ („*Auszra*“). 1883–1886. Mėnesinis laikraštis, leistas „Lietuvių mylėtojų draugijos“ Ragainėje ir Tilžėje.
- „*Aušros vartų kalendorius 1917 metams*“. Išleistas Vilniuje, Martyno Katkaus spaustuvėje 1916 m.
- „*Kalendorius arba metskajtilus ukiszkas*“. 1848–1864. Parengė L. Ivinskis. Išleisti Vilniuje, J. Zavadskio spaustuvėje.
- „*Lietuviszkas Auszros kalendorius ant metu 1885*“: 1884 m. išleido „Lietuvos mylėtojų draugija“ Bitėnuose.

- „Lietuvos ūkininkų kalendoriai“. 1891–1894. Išleisti J. Zavadskio spaustuvėje Vilniuje.
 „Lietuvos žinios“. 1909–1915. Triskart per savaitę ėjęs laikraštis, leistas Vilniuje. Leido bendrovė „Felicitija Bortkevičienė, dr. Kazys Grinius ir Ko“.
 „Mazas senas Auksa altorius“, 1863. Išleistas Vilniuje J. Zavadskio spaustuvėje.
 „Šaltinis“ 1906–1915. Savaitraštis, leistas Seinuose. Leido „Laukaitis, Dvaranauskas, Narijauskas ir Bendrovė“.
 „Tikrasis Lietuvos ūkininkų kalendorius ant metu 1905“. Išleistas Tilžėje.
 „Ūkininkas“. 1890–1905. Leistas Tilžėje ir Ragainėje. Ėjo drauge su „Varpu“.
 „Ūkininkų kalendorius 1910 metams“. Išleido „Žemdirbys“ Vilniuje.
 „Ūkininkų kalendorius 1913 metams“. Išleistas Vilniuje, K. Strazdo ir A. Vėgėlės spaustuvėje 1912 m.
 „Varpas“. 1889–1904. Leistas Ragainėje bei Tilžėje.
 „Vilniaus žinios“. 1904–1909. Įsteigė ir leido Petras Vileišis Vilniuje.
 „Viltis“. 1907–1915. Įsteigė A. Smetona ir J. Tumas-Vaižgantas. Leido „Pasitikėjimo“ bendrovė Vilniuje.

Literatūra

- Aleknaitė E. Užgavėnių gaivinimas ir įpaveldinimas tarpukariu Lietuvoje: įpaveldinimo atgarsiai periodinėje spaudoje. *Tradicija ir dabartis*, 2011, nr. 6, 25–35.
- Griciūtė L. Vilniaus Dievo Kūno procesijos XX a. pradžioje. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. Vilnius, 2006, t. 28.
- Kalendoriai. *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Prieiga internetu: <http://www.lle.lt/FMPPro?-db=lle2004.fp5&-format=detail.htm&-lay=straipsnis&-op=eq&Antraste=Kalendoriai&-find=>
- Urbonas V. *Lietuvių periodinė spauda. Raidos istorija ir dabartis*. Trakai–Vilnius: Voruta, 1995.
- Urbonas V. *Žurnalistikos enciklopedija*. Vilnius: Pradai, 1997.
- Žąšainaitė-Gedminienė J. XVIII amžiaus antrosios pusės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės universalieji laikmačiai: Vilniaus ir Gardino kalendoriai. *Literatūra*, 2010, nr. 1, 7–19.

Dalia Senvaitytė

PRESENTATION OF CALENDAR HOLIDAYS IN LITHUANIAN PERIODICALS OF 19TH AND THE BEGINNING OF 20TH CENTURIES

Summary

Modern Lithuanian identity was created by actualizing different aspects of Lithuanian culture (including particularities of traditional calendar holidays). Certain role was played by the media in this process, which popularized some holidays presenting them and transformed them by showing

them in specific ways. The subject of this paper is presentation of calendar holidays in most early Lithuanian periodicals (newspapers and calendars). The author aims to find out which calendar holidays were presented in the early media and how they were presented, and seek to clarify the context of the presentation.

The content analysis of different newspapers (“Aušra”, “Varpas”, “Vilniaus žinios”, “Lietuvos žinios”, “Šaltinis” and others that were published in 19th c. and in the beginning of 20th c.) as well as of the diverse calendars of the 19th – the beginning of 20th centuries showed that appropriate material is quite insignificant. Information concerning the calendar holidays in the media of the period is slim. Although the focus on Lithuanian national revival in the media of that time is extremely high, the particularities of Lithuanian traditional calendar festivals in creation of national identity almost are not explicated.

Grid of the holidays at the time is best reflected in the specific periodical publications – calendars. The festive grid was definitely based of Catholic tradition. Despite that the calendars of that time start to calculate years from the 1st of January, the annual festival that had vital importance was the Easter. The associated movable anniversary celebrations also had great importance and were distinguished from the daily round in the calendars.

Newspapers of the analyzed period gave the main reference point to the New Year day as well as to Christmas. Passing years usually were discussed before these days and the forthcoming years were presented after these days. Readers of the press also were felicitated often concerning these holidays by the editorial offices.

Presentations of traditional calendar holidays in Lithuanian periodicals during prohibition of Lithuanian press and after its recuperation almost remain unchanged. Of course, after repossession of Lithuanian press in 1904, Lithuanian press multiplied and became more diverse. Additionally, ideological directions of specific periodicals also diverged. Despite all the newspapers tried to revival Lithuanian spirit and identity further, some of them selected religious standpoint (primary newspaper “Šaltinis”), others selected secular positions. The calendar festivals were presented in catholic press more often.